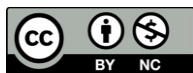

Received on: 06/06/2022

Revised on: 11/07/2024

Accepted on: 11/08/2024

Research
Article

Vol. 21, No. 1, Serial 39

Spring & Summer
2024

pp: 153-168

Identifying Factors Affecting Effective Education for Deaf Students (Reading of Lived Experiences)¹

[DOI: 10.22070/tr.2024.16368.1278](https://doi.org/10.22070/tr.2024.16368.1278)

Maryam Barati¹, Samaneh Salimi^{2*}

1. Master of Department of Educational Management, Zahedan Branch, Islamic Azad University, Zahedan, Iran.

Email: baratimaryam1357@gmail.com

2. Assistant Professor of Educational Management, Zahedan Branch, Islamic Azad University, Zahedan, Iran. (Corresponding Author)

Email: sa.salimi@iauzah.ac.ir

Abstract

Objective and Introduction: Hearing is one of the most essential sensory abilities, and without it, many human capacities for adapting to the environment are significantly affected. Learning, the most fundamental human ability for adaptation, environmental shaping, and cognitive development, is significantly influenced by the sense of hearing. Hearing impairment can hinder personal development, learning, and social and behavioral skills, presenting challenges for the families of affected individuals. The importance of educational environments and the critical roles of teachers, educators, and parents in shaping the future academic, social, and professional lives of students with hearing impairments is undeniable. Therefore, this study aims to identify the factors that contribute to effective teaching for deaf students, based on their lived experiences, in Zahedan.

Method: This study is applied in nature and employs a qualitative phenomenological approach as its exploratory method. Phenomenology, from a lexical standpoint, is the study of phenomena of any kind and their description, considering how they manifest before any evaluation, interpretation, or value judgment. On the other hand, if we consider phenomenology as a branch of semantics, the meanings that emerge in human life constitute a semantic system. This semantic system is established by incorporating existence into the dimensions of time and place. The identification of this semantic system is similarly achieved; it is referred to as knowledge in conjunction with time and place. "Life experience, phenomenology, fundamentally involves the study of lived experiences or the world of life. Phenomenology focuses on the world as it is experienced by individuals, rather than on a reality that exists independently of human perception. Therefore, it raises the question, "What constitutes lived experience?" Since phenomenology aims to uncover the meanings inherent in everyday life, Polkinghorne emphasizes that understanding lived experience involves grasping the meanings of human experiences as they are actually lived. The statistical population comprises teachers, staff from schools for deaf students, and employees of the Exceptional Education Department in Zahedan. A purposive sampling method was employed to select 16 participants, continuing until theoretical saturation was reached. The data collection tool consisted of semi-structured interviews conducted individually with participants, each lasting approximately 45 minutes. Although the interview questions were predetermined, additional questions could be incorporated based on the information provided by the interviewees. For data analysis in the qualitative section, the Strauss and Corbin (1990) coding method was employed, which follows a three-step process: open coding, axial coding, and selective coding. In this three-step process, initial themes from the data are assigned titles, concepts and categories are extracted, and

1 . This article is based on the first author's MA. dissertation.

Journal of Training & Learning Researches

Received on: 06/06/2022

Revised on: 11/07/2024

Accepted on: 11/08/2024

Research Article

Vol. 21, No. 1, Serial 39

Spring & Summer

2024

pp: 153-168

subcategories for each category are identified. From this process, conceptual clusters are formed, each belonging to specific categories. Eventually, a framework is established based on the relationships between these categories, leading to the development of a theory that explains a phenomenon.

Findings: The coding process resulted in 139 codes during open coding, 25 subcategories during axial coding, and 5 main categories during selective coding. Ultimately, five key factors were identified as essential for the effective education of hearing-impaired students: suitable educational environments and services, the competence of educational and rehabilitation staff, the needs of students, family support, and the adaptation of educational content. Appropriate educational environments and services encompass five key subcategories: the quality and quantity of educational space, exceptional educational facilities, the school atmosphere, educational resources per capita, and collaboration with other institutions. The effectiveness of educational and rehabilitation staff includes eight essential subcategories: expertise and skills, enhancement of teaching methods, management efficiency, recruitment and hiring of educational and rehabilitation personnel, teachers' attitudes, group interactions, fostering teachers' motivation and creativity, and the importance of diverse training programs. Attention to students' needs encompasses six key subcategories: age of entry and the critical period for language acquisition, bilingualism, growth and learning, acceptance and support, access to higher education opportunities, self-confidence, and social role-taking. Family support encompasses four key subcategories: economic and cultural issues affecting families, parental collaboration with schools, education and support for parents, and early intervention. Additionally, the adaptation of educational content consists of two essential subcategories: quality and quantity. In terms of the number of conceptual propositions identified for each factor, the efficiency of educational and rehabilitation staff emerged as the most significant, with 40 conceptual propositions. This was followed by appropriate educational environments and services, which had 26 propositions; attention to students' needs, with 38 propositions; family support, with 23 propositions; and the adaptation of educational content, which had 12 propositions.

Discussion and Conclusion: Key factors contributing to effective education for deaf students include employing specialized teachers with expertise in special education and equipping schools with exceptional facilities, such as soundproof classrooms, speech therapy rooms, smart boards, and suitable desks and chairs. Additionally, since hearing loss in children can result from both hereditary and acquired factors, it is essential to implement preventive measures before birth. These measures include genetic counseling prior to marriage, blood tests, RH factor testing, consultations with specialists before pregnancy (especially for chronic or specific conditions), avoiding unsupervised medication during pregnancy, and preventing physical trauma to the fetus during pregnancy and delivery. Postnatal measures, such as neonatal hearing screening, timely treatment of ear infections, avoiding foreign objects in infants' ears, preventing exposure to loud sounds, and, in general, ensuring early intervention, should also be taken seriously.

Keywords: Deaf student, Exceptional schools, Lived experience, Effective education.

شناسایی عوامل مؤثر بر آموزش اثربخش به دانش‌آموزان ناشنوا (واکاوی تجارب زیسته)^۱

DOI: 10.22070/tr.2024.16368.1278

مریم براتی^۱، سمانه سلیمی^{۲*}

۱. کارشناسی‌ارشد مدیریت آموزشی، واحد زاهدان، دانشگاه آزاد اسلامی، زاهدان، ایران.

Email: baratimaryam1357@gmail.com

۲. استادیار گروه مدیریت آموزشی، واحد زاهدان، دانشگاه آزاد اسلامی، زاهدان، ایران. (نویسنده

مسئول)

Email: s.salimi@iauzah.ac.ir

چکیده

مقدمه: شنوایی یکی از حیاتی‌ترین توانایی‌های حسی است که بدون آن بسیاری از توانایی‌های انسان برای سازگاری با محیط تحت‌الشعاع قرار می‌گیرد و یادگیری که اساسی‌ترین توانایی انسان برای سازگاری با محیط، محیط‌سازی و رشد ذهنی و شناختی است نیز، تحت تأثیر این حس مهم قرار دارد؛ بنابراین پژوهش حاضر با هدف شناسایی عوامل مؤثر بر آموزش اثربخش به دانش‌آموزان ناشنوا (واکاوی تجربه زیسته) شهر زاهدان انجام شده است.

روش: این پژوهش از نظر هدف کاربردی و از نظر روش، اکتشافی از نوع کیفی پدیدارشناسی بوده است. جامعه آماری پژوهش، معلمان، کارکنان مدارس ناشنوایان و کارکنان اداره آموزش و پرورش استثنایی شهر زاهدان بودند که به شیوه نمونه‌گیری هدفمند تا مرز اشباع نظری (۱۶ نفر) انتخاب شدند. اطلاعات با استفاده از مصاحبه نیمه‌ساختمند جمع‌آوری شد. برای تجزیه و تحلیل داده‌ها از روش کدگذاری کوربین و اشتراوس (۱۹۹۰) استفاده شد.

یافته‌ها: نتایج حاصل از کدگذاری، در مرحله کدگذاری باز ۱۳۹ کد، ۲۵ مقوله فرعی در مرحله کدگذاری محوری و ۵ مقوله اصلی در مرحله کدگذاری انتخابی حاصل شد. در نهایت پنج عامل فضا و خدمات آموزشی مناسب، کارآمدی نیروهای آموزشی و توان‌بخشی، نیاز دانش‌آموزان، حمایت خانواده و مناسب‌سازی محتوای آموزشی به‌عنوان عوامل مهم مؤثر بر آموزش اثربخش دانش‌آموزان آسیب‌دیده شنوایی، شناسایی شد.

بحث و نتیجه‌گیری: از عوامل مؤثر بر بهبود آموزش اثربخش به دانش‌آموزان ناشنوا استفاده از معلم متخصص با رشته تحصیلی آموزش کودکان استثنایی و تجهیز ویژه مدارس آنان به کلاس درس با دیوارهای کنترل صدا، دارا بودن اتاق گفتاردرمانی، تخته هوشمند، میز و صندلی‌های مناسب و تدوین و بازنگری در کتب درسی مختص این‌گونه دانش‌آموزان است.

واژه‌های کلیدی: دانش‌آموز ناشنوا، مدارس استثنایی، تجربه زیسته، آموزش اثربخش.

نشریه علمی
پژوهشی‌های
آموزش و یادگیری

تاریخ دریافت: ۱۴۰۱/۰۳/۱۶
تاریخ اصلاحات: ۱۴۰۳/۰۴/۲۱
تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۰۵/۱۶

مقاله پژوهشی

Journal of
Training & Learning
Researches
Vol. 21, No. 1, Serial 39
Spring & Summer
2024

دوره ۲۱، شماره ۱، پیاپی ۳۹
بهار و تابستان ۱۴۰۳
صص: ۱۶۸-۱۵۳

۱. این مقاله برگرفته از پایان‌نامه کارشناسی‌ارشد نویسنده اول است.

مقدمه

در نظام آموزش و پرورش دانش‌آموزان مهم‌ترین و اصلی‌ترین عنصر محسوب می‌شوند. تمامی پیش‌بینی‌ها و تمهیدات در جریان سیاست‌گذاری‌ها، برنامه‌ریزی‌ها و تدارک در این سیستم در نهایت به دانش‌آموزان ختم می‌شود؛ زیرا آماده‌سازی دانش‌آموزان و ایجاد صلاحیت‌های لازم در آن‌ها برای ورود به اجتماعی که خود سازنده آن خواهند بود، هدف غایی آموزش و پرورش است [۱]. آموزش و پرورش هر کشور تلاش می‌کند تا با توجه به توانایی‌ها و استعداد‌های دانش‌آموزان، آنان را در زمینه تحصیلی به‌طور اخص و در زمینه‌های مختلف زندگی به‌طور اعم رشد دهد [۲]. اما گاهی آموزش و پرورش برای ایجاد چنین رشدی با مشکلاتی مواجه است؛ چراکه آمارهای جهانی نشان می‌دهد که در هر جامعه بیش از ۱۰ درصد کودکان با ویژگی‌های متفاوت نسبت به سایر کودکان متولد می‌شوند و از نظر جسمی و ذهنی با کودکان عادی متفاوتند. این گروه از کودکان مورد توجه مسئولان تعلیم و تربیت کشورها هستند و تاکنون برای آموزش و پرورش آن‌ها برنامه‌های خاص تدوین شده است [۳]. براساس آمار تأییدشده سازمان‌های بین‌المللی، از جمله یونسکو، تعداد تقریبی افرادی که به لحاظ تفاوت‌های محسوس فردی نیاز به برنامه‌های آموزشی ویژه‌ای دارند، در هر جامعه بین ۱۲ تا ۱۸ درصد است [۴]. امروزه به عملکرد شناختی، هیجانی و تحصیلی دانش‌آموزان با نیازهای خاص که یکی از مهم‌ترین هدف‌های عمده توان‌بخشی این افراد است، توجه ویژه‌ای می‌شود؛ دانش‌آموزان ناشنوا نیز یکی از این گروه‌ها هستند [۵]. یکی از دسته‌های افراد دارای نیازهای ویژه، گروه دارای آسیب شنوایی است. آسیب شنوایی که شامل ناشنوایی و کم‌شنوایی می‌شود، شایع‌ترین آسیب حسی در جهان است [۶]. همان‌طور که می‌دانیم حس شنوایی از مهم‌ترین ابزار کسب اطلاعات و آگاهی از احساسات و هیجان‌های دیگران است. نداشتن حس شنوایی تأثیر زیادی بر

شناخت و دریافت اطلاعات فرد از محیط دارد [۷]. شدت آسیب شنوایی بعضی از کودکان نسبت به کودکان ناشنوا کمتر است که به این کودکان کم‌شنوا می‌گویند. کم‌شنوایی به‌عنوان یک مشکل جدی، از دست دادن شنوایی بیشتر از ۲۵ دسی‌بل تلقی می‌شود [۸]. افراد ناشنوا و کم‌شنوا نسبت به افراد عادی در زمینه سلامت و بهداشت روان به مراقبت بیشتری نیاز دارند و برآورده نشدن این نیاز یک چالش بزرگ برای آن‌ها محسوب می‌شود [۹]. کودکی که با نارسایی شنوایی متولد می‌شود، با چالش‌های مهم و متعددی روبه‌روست؛ از جمله در زمینه‌های عاطفی، فکری، اجتماعی، تحصیلی، گفتار، تفکر و اشکال در فراگیری مسائل ذهنی [۱۰]. کودکان با آسیب شنوایی نسبت به کودکان شنوا در جهت‌گیری زندگی و کیفیت زندگی با مشکلات بیشتری روبه‌رو می‌شوند [۱۱]. اختلال و ناهنجاری‌های رفتاری در دانش‌آموزان با مشکلات شنوایی بیشتر است [۱۲]. کودک ناشنوا بدون تماس با دنیای صدا در معرض خطر زندگی در تنهایی، مشارکت نکردن در مباحث اجتماعی با همسالان و اجتماع است [۱۳]. همچنین افت شنوایی ممکن است یادگیری، رشد شخصی، مهارت‌های اجتماعی و رفتاری فرد را با مشکل مواجه سازد و چالش‌هایی را برای خانواده این افراد به وجود بیاورد [۱۴]. میزان شیوع افت شنوایی در نوزادان حدود ۱ تا ۶ نفر در هر ۱۰۰۰ تولد زنده است [۱۵]. در ایران نیز به‌طور متوسط از هر ۱۰۰۰ تولد زنده حدود سه نوزاد افت شنوایی دارند [۱۶]. کودکان و نوجوانان با آسیب شنوایی از زبان اشاره یا گفتاری برای برقراری ارتباط استفاده می‌کنند، ولی بازهم این آسیب بر مهارت‌های زبانی و تحصیلی آن‌ها تأثیر می‌گذارد [۱۷] و [۱۸]. علاوه بر این، تأثیر چشمگیری بر مهارت‌های اجتماعی افراد می‌گذارد [۱۹] و ممکن است به مشکلاتی در شایستگی هیجانی اجتماعی و تاب‌آوری آن‌ها منجر شود [۲۰]؛ بنابراین کودکان با آسیب شنوایی مشکلاتی را در زمینه‌های مختلف تجربه می‌کنند. آن‌ها در دوره نوجوانی هم با بحران‌های مختلفی مواجه می‌شوند [۲۱].

فقط تعداد کمی از آنان در خواندن و نوشتن به سطح حرفه‌ای می‌رسند [۲۶].

کودکان با مشکلات شنیداری و افت شنوایی به نسبت میزان آسیب‌دیدگی شنوایی، در فراگیری گفتار، زبان و برقراری ارتباط کلامی با دیگران با مشکل مواجه می‌شوند [۲۷]. ناتوانی در دریافت صداهای گفتاری مانع از درک صحیح صداها و کشف ویژگی‌های تولیدی، حرکتی و صوتی در آنان می‌شود [۲۸]. این قضیه مشکلاتی در حافظه، توالی شنیداری، ترکیب واج‌ها، خواندن و سایر مهارت‌های زبانی را موجب می‌شود [۲۹]. کودکان کم‌شنوا در تشخیص حروف مشکل دارند و در درک مطالب خوانده‌شده ناتوانند [۳۰]. مهارت خواندن نیاز به به‌کارگیری ارتباط میان حروف و صداها دارد، ولی خواندن فراتر از تطبیق صداها با نمادهای نوشته‌شده بر یک صفحه است [۳۱].

نقص پردازش شنوایی سریع نمودهای بی‌ثبات یا گنگ اصوات گفتاری (واج‌ها) را در مغز ایجاد می‌کند که ممکن است با توانایی یادگیری چگونگی طرح‌ریزی واج‌ها تداخل یابد و از این‌رو یادگیری خواندن را محدود کند [۳۲]. یکی دیگر از مشکلات ارتباطی کودکان آسیب‌دیده شنوایی، انتخاب و سازماندهی واژه‌ها در جمله‌هاست. در کودکانی که افت شنوایی شدید دارند، این مشکل به حدی است که در بسیاری از مواقع پیام کلامی آن‌ها برای مخاطب کاملاً نامفهوم و سرشار از ابهام است.

در کشور ما که سیستم آموزشی مبتنی بر زبان فارسی است، تحقیقات محدودی درباره مهارت‌های خواندن، نوشتن و حساب کردن دانش‌آموزان با آسیب شنوایی صورت گرفته است. نتایج پژوهشی در ایران نشان داد که پیشرفت سواد خواندن در دانش‌آموزان کم‌شنوای مدارس استثنایی روند کندی دارد [۳۳].

بنابراین در راستای کمک به سیستم تحصیلی و آموزشی کودکان با آسیب شنوایی و ارائه مداخلات

آنچه مهم است این است که چنین کودکانی استعدادهایی دارند که ترکیبی از توانایی‌ها و ناتوانی‌های ویژه است و همین بستر را برای مطالعه و مقایسه و پژوهش آماده می‌سازد. آموزش چنین کودکانی یکی از چالش‌برانگیزترین حوزه‌های مطالعه در آموزش ویژه قلمداد می‌شود [۲۲].

افراد با آسیب شنوایی بدون یادگیری ارتباط کاربردی با موانع بسیاری برای برخورداری کامل از آموزش عمومی، زندگی مستقل، فعالیت‌های لذت‌بخش و اجتماعی شدن مواجه خواهند شد [۲۳]. سطح تحصیلی ناشنوایان نسبت به همسالان شنوای آن‌ها به‌طور متوسط سه تا چهار سال پایین‌تر از سطح سنی متناسبشان است [۲۴]. واترز و دریکز^۱ [۲۵] نیز به این نتیجه رسیدند که میانگین عملکرد دانش‌آموزی با کاستی شنوایی که مقطع راهنمایی را به پایان رسانده است، در تکالیف مربوط به خواندن معادل با عملکرد دانش‌آموز شنوای ۶ تا ۱۰ ساله است. همواره در بررسی نوشتن کودکان ناشنوا باید بر این نکته توجه کرد که در نوشتار برخلاف گفتار نمی‌توان از موقعیت، اشاره به اشیای اطراف، بافتی که در آن گفتار جریان دارد، حالت چهره و از این قبیل برای انتقال مفهوم استفاده کرد؛ بنابراین دانش‌آموزان با آسیب شنوایی همواره مشکل بیشتری در جنبه نوشتاری زبان در مقایسه با جنبه گفتاری آن دارند. مشکل اصلی دانش‌آموز ناشنوا، استفاده از نوشتار به‌عنوان یک ابزار ارتباطی کارآمد است [۲۴]. نتایج پژوهش استرن^۲ نشان می‌دهد که ۹۵ درصد دانش‌آموزان ناشنوای فارغ‌التحصیل از مدرسه، توانایی درک خواندن در حد کودک ۹ ساله طبیعی دارند. پژوهش واترز نیز بیان می‌کند که درک خواندن کودکان ناشنوا ضعیف‌تر از کودکان شنوا، ولی توانایی تشخیص کلمه در هر دو گروه تقریباً مشابه است. دیگر مطالعات نشان می‌دهند اکثر کودکانی که با کم‌شنوایی عمیق متولد می‌شوند، مشکلات زیادی در یادگیری خواندن و نوشتن دارند و

1. Wauters & Dirks
2. Stern

نمونه‌گیری هدفمند تا مرز اشباع نظری (۱۶ نفر) انتخاب شدند. آموزش و پرورش استثنایی شهرستان زاهدان سه مدرسه مختص دانش‌آموزان ناشنوا دارد. مدرسه پسرانه، مدرسه دخترانه و دبیرستان که جمعاً شامل حدود ۶۰ نفر کادر اداری، آموزشی، توان‌بخشی، بهداشتی و خدماتی است. از این تعداد ۶ نفر آموزگار، ۲ مشاور، ۱ مربی بهداشت، ۱ مربی تربیت‌بدنی، ۱ گفتاردرمان، ۲ نفر معاون آموزشی، ۱ نفر مدیر و رئیس اداره استثنایی و کارشناس گروه آسیب‌دیده شنوایی به دلیل تجربه قبلی در حوزه کار با دانش‌آموزان ناشنوا نیز جزء مصاحبه‌شوندگان بودند که جمعاً ۱۶ نفر می‌شوند. اکثر مصاحبه‌شوندگان سابقه بیش از ۱۵ سال و رشته تحصیلی مرتبط و مدرک کارشناسی و بالاتر داشتند. تنوع در انتخاب مصاحبه‌شوندگان براساس پست‌های سازمانی مختلف، سن، جنس، مدرک تحصیلی و سابقه کار در نوع دیدگاه آنان به آموزش تأثیر دارد و می‌تواند به بررسی همه‌جانبه عوامل بهینه‌سازی و غنی کردن پدیده‌های مورد مطالعه و افزایش اعتبار تحقیق بینجامد. اطلاعات جمعیت‌شناختی مصاحبه‌شوندگان در جدول (۱) آورده شده است.

ابزار جمع‌آوری اطلاعات

ابزار جمع‌آوری اطلاعات، مصاحبه نیمه‌ساختاریافته بود که به صورت انفرادی با افراد نمونه با میانگین زمانی ۴۵ دقیقه انجام گرفت. سؤالات مصاحبه از قبل مشخص بود، اما بنا به اطلاعاتی که مصاحبه‌شوندگان ارائه می‌دادند، ممکن بود سؤالات جدید اضافه گردد. سؤالات مصاحبه عبارت بود از: سابقه تدریس شما در این مدارس چند سال است؟ مسائل و مشکلات تدریس به این دسته دانش‌آموزان چه بوده است؟ شما برای تدریس خوب و کارا به این دانش‌آموزان چه کارهایی انجام داده‌اید؟ به نظر شما برای تدریس اثربخش به این دانش‌آموزان چه عواملی مؤثر هستند؟ کمبود چه عواملی در مدرسه خودتان دارید؟ و سؤال‌هایی از این دست.

مناسب به آن‌ها، انجام تحقیقاتی به منظور بررسی دقیق عوامل مؤثر بر شیوه‌های آموزش این کودکان ضروری به نظر می‌رسد؛ چراکه براساس آمار ارائه شده توسط اداره آموزش و پرورش استثنایی شهرستان حدود ۲۰۰ دانش‌آموز در مجتمع ناشنوایان شهرستان زاهدان مشغول به تحصیل هستند؛ از این رو شناسایی عواملی که می‌تواند بر بهبود آموزش دانش‌آموزان با آسیب شنوایی تأثیر مثبت و مستقیم داشته باشد، بسیار حائز اهمیت خواهد بود.

با توجه به مطالب گفته شده و با در نظر گرفتن این حقیقت که معلمان دانش‌آموزان با آسیب شنوایی تأثیر بسزایی بر روند رشد آن‌ها می‌گذارند، به نظر می‌رسد کشف تجربه زیسته معلمان مواجه با دانش‌آموزان دارای آسیب شنوایی در ارتباط با ویژگی‌ها، رفتارها، تعاملات، واکنش‌های بین خود، دانش‌آموزان ناشنوا، خانواده و مدرسه، موجب شناسایی عوامل خطر و نیز عوامل بالقوه مثبت می‌شود؛ در نتیجه با به‌کارگیری این نتایج می‌توان از برخی پیامدهای منفی این اختلال جلوگیری کرد و زمینه را برای بهره‌بردن از انرژی‌های مثبت و دانش‌آموزان به‌منظور برخورد با مشکلات و نیز بالندگی آنان فراهم ساخت. اهمیت محیط‌های یادگیری و آموزشی و نیز نقش مهم مربیان، معلمان و والدین در آینده تحصیلی، اجتماعی و شغلی دانش‌آموزان با آسیب شنوایی بر هیچ‌کس پوشیده نیست. نظر به اینکه تا به حال پژوهشی در این زمینه انجام نشده است، پژوهش حاضر به دنبال بررسی این مسئله است که عوامل مؤثر بر آموزش اثربخش به دانش‌آموزان ناشنوا چیست.

روش‌شناسی پژوهش

این پژوهش از نظر هدف کاربردی و از نظر روش اکتشافی کیفی از نوع پدیدارشناسی است. جامعه آماری پژوهش، معلمان گروه آسیب‌دیده شنوایی، کارکنان مدارس ناشنوایان و تعدادی از کارکنان اداره آموزش و پرورش استثنایی شهر زاهدان بود که به شیوه

جدول ۱. توزیع فراوانی مصاحبه‌شوندگان براساس سن، جنس، مدرک تحصیلی و سابقه کار

سابقه کار			مدرک تحصیلی			سن			جنس			
≤۱۰	۱۰-۲۰	۲۰-۳۰	دکتری	فوق لیسانس	لیسانس	۲۰-۳۰	۳۰-۴۰	۴۰-۵۰	مرد	زن		
۴	۶	۶	۳	۷	۶	۴	۸	۴	۲	۱۴		
توزیع فراوانی مصاحبه‌شوندگان براساس پست سازمانی و محل کار												
محل کار						پست سازمانی						
مدرسه مختلط	مدرسه پسرانه	مدرسه دخترانه	اداره استثنایی	گفتار درمان	مربی بهداشت	مربی تربیت بدنی	آموزگار	مشاور مدرسه	معاون مدرسه	مدیر مدرسه	کارشناس ناشنوایان	ریاست اداره
۴	۳	۷	۲	۱	۱	۱	۶	۲	۲	۱	۱	۱
توزیع فراوانی براساس رشته تحصیلی مصاحبه‌شوندگان												
ریاضی	فیزیولوژی ورزشی	گفتار و زبان- زبان شناسی	روان شناسی بالینی	روان شناسی تربیتی/ کودکان استثنایی	مدیریت آموزشی	جمع کل						
۲	۱	۲	۲	۷	۲							

روش تجزیه و تحلیل اطلاعات

در این پژوهش، برای تجزیه و تحلیل داده‌ها از روش کدگذاری کوربین و اشتراوس در سه مرحله کدگذاری باز، محوری و انتخابی استفاده شد.

یافته‌های پژوهش

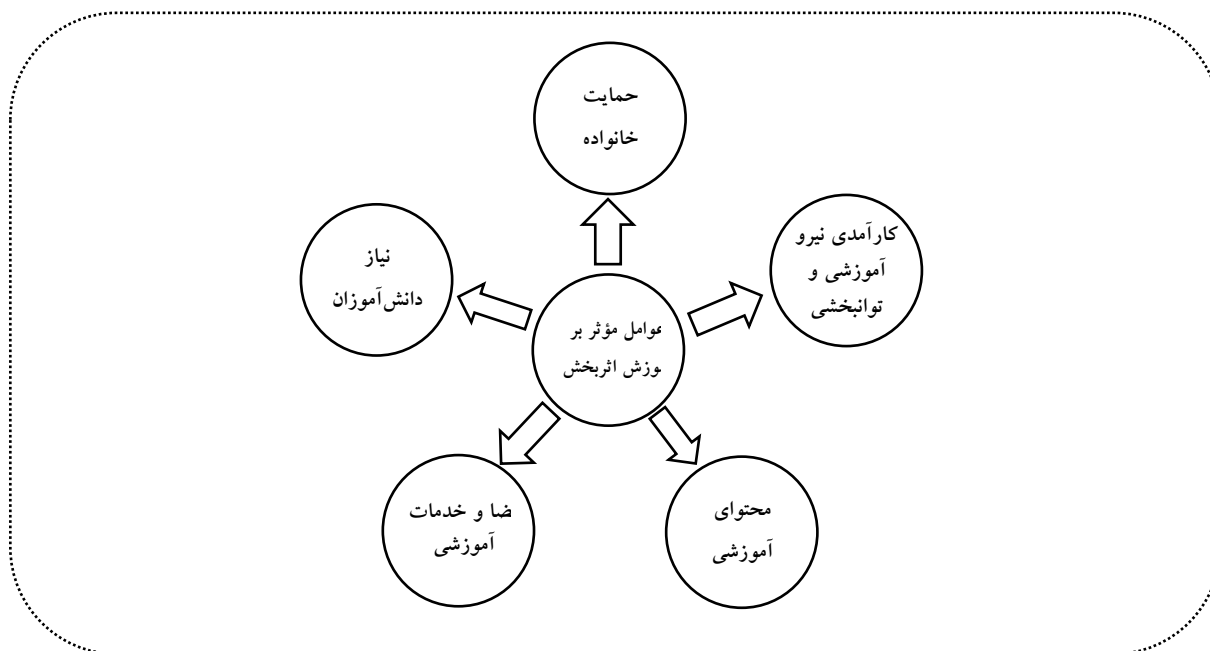
از تجزیه و تحلیل داده‌های مصاحبه‌ها ۱۳۹ کد باز، ۲۵ کد محوری و ۵ کد انتخابی حاصل گردید؛ بنابراین از دیدگاه مشارکت‌کنندگان این پژوهش، ۵ عامل فضا و خدمات آموزشی مناسب، کارآمدی نیروهای آموزشی و توان بخشی، نیاز دانش‌آموزان، حمایت خانواده و مناسب‌سازی محتوای آموزشی می‌تواند زمینه‌ساز آموزش اثربخش برای دانش‌آموزان ناشنوا باشد. یافته‌ها در شکل (۱) و در جدول (۲) آورده شده است.

همان‌گونه که در جدول (۲) نشان داده شده است،

کارآمدی نیروهای آموزشی و توان بخشی با ۴۰ گزاره

مصاحبه‌ها تا آنجا ادامه پیدا کرد که احساس شد جواب‌های ارائه‌شده با پاسخ‌های قبلی مشابهت دارد و چیزی به یافته‌ها اضافه نمی‌کند و اصطلاحاً یافته‌های مصاحبه به حد اشباع رسیده است.

پس از هماهنگی‌های اداری لازم با مدارس ناشنوایان و اداره آموزش و پرورش استثنایی شهر زاهدان، پژوهشگر شخصاً به هر مدرسه مراجعه می‌کرد. قبل از شروع مصاحبه، هدف از پژوهش را به اطلاع مشارکت‌کنندگان می‌رساند و از آن‌ها وقت مناسبی برای انجام مصاحبه درخواست می‌کرد. به مصاحبه‌شوندگان اطمینان می‌داد که تمام اطلاعات محرمانه باقی خواهند ماند و هیچ‌گونه اطلاعات شخصی از نام‌برندگان در اختیار هیچ نهاد و سازمانی قرار داده نخواهد شد. هر مشارکت‌کننده به صورت انفرادی مصاحبه می‌شد و برای ثبت و ضبط مصاحبه از آن‌ها کسب اجازه صورت می‌گرفت.

شکل ۱. مدل مستخرج از یافته‌های پژوهش

بازنشسته می‌شوند، از طرفی دانشجویان فارغ‌التحصیل دانشگاه فرهنگیان همه تک‌گرایشی هستند؛ یعنی فقط در گروه آسیب‌دیده ذهنی آموزش دیده‌اند. رشته تحصیلی آن‌ها متناسب با گروه آسیب‌دیده شناویی و گروه آسیب‌دیده بینایی نبود؛ بنابراین برای جبران این کمبودها مجبور شدیم از آموزش و پرورش عادی نیرو وارد مدارس استثنایی کنیم» (م. ۳).

«... بسیاری از معلمان ما در مدارس استثنایی با دو مسئله مهم روبه‌رو هستند که عبارت‌اند از: ۱. عدم به‌روز بودن اطلاعات آموزشی معلمان، ۲. فرسودگی شغلی. در مورد اول در مدارس عادی دانش‌آموزان با هوش‌بهر عادی و سالم هستند و درباره بیشتر مسائل روز از معلم سؤالاتی می‌پرسند و معلم نیز مجبور می‌شود به مطالب علمی بسیاری رجوع کند و از این بابت اطلاعات خود را بیشتر و به‌روز کند؛ اما در مدارس استثنایی این مورد کم است یا اصلاً وجود ندارد. در مورد دوم یعنی فرسودگی شغلی، ضعف دانش‌آموزان استثنایی با معلولیت ویژه ذهنی و یا هر معلولیت دیگری در یادگیری مفاهیم و مسائل درسی چشمگیر است و به‌سرعت بسیاری از

مفهومی، فضا و خدمات آموزشی مناسب با ۲۶ گزاره مفهومی، حمایت خانواده با ۲۳ گزاره مفهومی، توجه به نیازهای دانش‌آموزان با ۳۸ گزاره مفهومی و مناسب‌سازی محتوای آموزشی با ۱۲ گزاره مفهومی بیشترین تکرار و اهمیت را در این مدل به دست آورده‌اند. بخش کوتاهی از متن مصاحبه‌ها در خصوص هر کدام از کدهای محوری در ادامه آورده شده است.

کارآمدی نیروهای آموزشی و توان‌بخشی

«... به‌کارگیری همکاران فرهنگیان با مدارک غیرتخصصی و غیرمرتبط جهت آموزش به دانش‌آموزان ناشنوا با توجه به حساسیت و اهمیت تخصصی بودن آموزش این عزیزان و معلولیت آن‌ها معضلی بس بزرگ در فرایند آموزشی است...» (م. ۲).^۱

«... از سال ۸۸ به بعد، بعد از حذف تربیت‌معلم کودکان استثنایی تا چندین سال این وسط وقفه ایجاد شد و نیرویی جذب نشد. از طرفی با سونامی بازنشستگان مواجه شدیم و هر سال ۳۰ تا ۴۰ همکار

۱. مصاحبه‌شونده شماره ۲

جدول ۲. استخراج عوامل مؤثر بر آموزش اثربخش

مرحله کدگذاری باز: ۱۳۹ گزاره مفهومی اولیه / مرحله کدگذاری محوری، ۲۵ مقوله فرعی / مرحله کدگذاری انتخابی، ۵ مقوله اصلی			
کارآمدی نیروهای آموزشی و توان‌بخشی (۴۰ گزاره مفهومی)		فضا و خدمات آموزشی مناسب (۲۶ گزاره مفهومی)	
مقوله‌های محوری	تعداد گزاره	مقوله‌های محوری	تعداد گزاره
داشتن تخصص و مهارت	۶	کیفیت و کمیت فضای آموزشی	۱۰
بهبود روش‌های تدریس	۵	امکانات آموزشی هوشمند	۶
کارآمدی مدیریت	۳	جو حاکم بر مدرسه	۴
جذب و استخدام نیروهای آموزشی و توان‌بخشی	۷	سرانه آموزشی	۳
نوع نگرش معلمان	۳	همکاری سایر نهادها	۳
تعامل گروهی	۲		
افزایش انگیزه و خلاقیت معلمان	۵		
لزوم برگزاری دوره‌های مختلف آموزشی	۹		
حمایت خانواده (۲۳ گزاره مفهومی)		توجه به نیاز دانش‌آموزان (۳۸ گزاره مفهومی)	
مقوله‌های محوری	تعداد گزاره	مقوله‌های محوری	تعداد گزاره
مسئله اقتصادی و فرهنگی خانواده‌ها	۵	سن ورود و دوره طلایی زبان‌آموزی	۴
همکاری والدین با مدرسه	۳		
آموزش و حمایت از والدین	۱۱	دوزبانه بودن	۱
مداخله زودهنگام	۴	رشد و یادگیری	۱۲
مناسب‌سازی محتوای آموزشی (۱۲ گزاره مفهومی)		پذیرش و حمایت	۹
		فراهم کردن امکان ادامه تحصیل	۵
مقوله‌های محوری	تعداد گزاره	اعتمادبه‌نفس و نقش‌پذیری در جامعه	۷
کمیت محتوای آموزشی	۳		
کیفیت محتوای آموزشی	۹		

نیست. مشکل دیگر، وسعت جغرافیایی استان ماست و امکان اینکه همکاران از مناطق حضور پیدا کنند، در کلاس‌های ضمن خدمت خیلی کم است و این دوری راه مشکلات زیادی را ایجاد کرده و ناهماهنگی‌های نیز به وجود آورده است؛ بنابراین معلمان نمی‌توانند همفکری داشته باشند» (م. ۶).

مطالب را فراموش می‌کنند و معلمان باید مطالب را بارها و بارها تکرار کنند. این کار در درازمدت باعث فرسودگی ذهنی و جسمی معلمان می‌شود» (م. ۴).
 «... نیروهای تخصصی در گذشته به‌عنوان معلم استثنایی خیلی بیشتر بودند، نیروهای تخصصی که تهران و کرمان و اصفهان دوره می‌دیدند؛ اما الان این‌گونه

گفتاردرمانی، داشتن سمعک، تخته هوشمند، وسایل سمعی بصری، امکانات کمک آموزشی، تجهیزات ایمنی، میز و صندلی مناسب و وجود نیروی مشاور روان‌شناس)» (م. ۹).

«... همه کلاس‌ها باید به پروژکتور و کامپیوتر مجهز باشد تا معلم بتواند موقع تدریس از تصاویر مناسب برای تفهیم مطالب استفاده کند. فضای آموزشی در مدارس چندمعلولیتی مناسب دانش‌آموزان نیست» (م. ۱۱).

یکی دیگر از مصاحبه شونده‌گان: «... از نظر فضاهای آموزشی کلاس‌ها آکوستیک نیست» (م. ۱۲). (پژواک ایجادشده امواج صوتی، ناشی از برخورد با سطوح سخت ساختمان، می‌تواند باعث عدم تمرکز و حواس پرتی شود؛ بنابراین طراحی فضاها و ابزار و تجهیزات کاربردی باید به گونه‌ای باشد که پژواک سایر منابع صداهای مزاحم و پس‌زمینه را کاهش دهد. استفاده از صفحات (پارتیشن‌های) جاذب صدا، کاشی‌های سقفی و کفپوش، یکی از راهکارهای کاهش انعکاس صداست. طبق استانداردهای ارائه‌شده، باید در دبستان‌ها از اتاق‌های کوچک آکوستیکی به‌عنوان ضمیمه کلاس‌های عادی استفاده شود).

حمایت خانواده

«... مشکل اصلی اکثر معلمان استثنایی عدم همکاری و ناآگاهی والدین از مسائل دانش‌آموزان استثنایی است. با توجه به ناآگاهی والدین جهت تشخیص به‌موقع نقص شنوایی و از دست دادن دوره طلایی زبان‌آموزی در قریب به اتفاق کودکان ناشنوا مشکلات تدریس چندین برابر شده است» (م. ۲).

«... خانواده‌های اکثر دانش‌آموزان استثنایی از لحاظ مالی و فرهنگی (حاشیه‌نشینی، اعتیاد، چندهمسری، بیکاری و بی‌سوادی) به گونه‌ای نیستند که حمایتی در این زمینه‌ها داشته باشند» (م. ۵).

«... از مشکلات دیگر، عقب‌ماندگی فرهنگی، بی‌سوادی و فقر موجود در اکثر خانواده‌های

«... شیوه تدریس معلمان و توجه به تفاوت‌های فردی دانش‌آموزان و کمک گرفتن از ابزارهای کمک آموزشی برای انتقال هرچه بهتر مفاهیم و بهره گرفتن از معلمان باسابقه و متخصص که با این گروه از دانش‌آموزان آشنایی بیشتری دارند، اهمیت دارد» (م. ۱۴).

فضا و خدمات آموزشی مناسب

«... لازم است مدارس استثنایی یک سری تجهیزات داشته باشند. از جمله اتاق بازی درمانی، مشاوره گفتاردرمانی و... همچنین، دانش‌آموزان استثنایی به جهت برخی نواقص جسمی که دارند، لازم است وسایل آموزشی متنوع‌تر، بیشتر و جدیدتر باشد. با توجه به پیشرفت روزافزون علم لازم است دانش‌آموزان با وسایل کمک آموزشی مدام در ارتباط باشند تا مطالب درسی را به صورت عملی و آزمایشی تجربه کنند. فضای حاکم بر مدرسه به نظر بنده لازم است شادتر و پویاتر باشد تا دانش‌آموزان روحیه بهتری برای حضور در مدرسه داشته باشند و این به نوبه خود باعث می‌شود دفعات غیبت کمتر شود. به نوعی مدرسه باید ادامه راه خانه باشد و چه بسا انگیزشی‌تر» (م. ۱).

«... ضعف مدیریتی جهت بهینه‌سازی فضای آموزشی، عدم استفاده بهینه از سرانه آموزشی جهت پیشبرد صحیح اهداف آموزشی برای ارتقای نوآموزان قابل تأمل و بااهمیت است. تفکیک مقطع پیش‌دبستان و حذف ضمیمه بودن آن در فضای مقطع ابتدایی به دلیل اهمیت مقطع پیش‌دبستان در فرایند آموزشی نوآموزان، جهت پیشبرد بهتر اهداف تخصصی آموزشی و بهبود شرایط توان‌بخشی و آموزشی مؤثر است» (م. ۲).

«... بسیاری از مدارس ما از نظر امکانات آموزشی، امکانات توان‌بخشی و فضاهای آموزشی در حد مطلوبی نیست» (م. ۴).

«... فضای حاکم از لحاظ امکانات توان‌بخشی ضعیف است (امکانات توان‌بخشی مانند وجود اتاق

همکاری چندانی با آموزش ندارند و فقط گویی مدرسه محیطی است تا چند ساعتی از خانه دور باشند» (م. ۵).

«... یکی دیگر از مشکلاتی که ما داریم، سن ورود بچه‌ها به مدرسه است. بچه‌های ناشنوا باید از زیر سن مدرسه یعنی از دو سالگی بیایند و آموزش ببینند. ما در شهرهای بزرگ تحت عنوان اندرگاه این را داریم. یعنی باید یک کودک دو ساله همراه با مادر آموزش ببیند. مادر به بچه یاد می‌دهد. دانش‌آموز وقتی وارد کلاس اول می‌شود، باید تعداد زیادی از لغات را بلد باشد تا معلم بتواند خواندن و نوشتن را یاد بدهد؛ اما هیچ گنجینه لغاتی ندارد. مشکل دوزبانه بودن را داریم. بچه‌ها به زبان بلوچی صحبت می‌کنند» (م. ۶).

«... در حال حاضر آموزش دانش‌آموزان ناشنوا با توجه به محتوای درسی، کمبود نیروی متخصص آموزشی و کمبود نیروهای توان‌بخشی با شرایط مطلوب بسیار فاصله دارد. بی‌انگیزگی و بی‌علاقه بودن به درس در دانش‌آموزان مشهود است» (م. ۱۵).

مناسب‌سازی محتوای آموزشی

«... کتب درسی استثنایی باید مناسب‌سازی شود؛ زیرا دانش‌آموز استثنایی در واقع نقص جسمی دارد و درک این حجم از مطالب برایش سخت و غیر قابل مفهوم است» (م. ۱).

رئیس اداره استثنایی استان با ۲۱ سال سابقه خدمت معتقد است که: «... از نظر هوش این بچه‌ها با سایر بچه‌ها فرق ندارند و قرار نیست بعد از اینکه این‌ها فارغ‌التحصیل شدند، جداسازی شوند. قرار نیست جامعه ناشنوایان یا جامعه نابینایان درست کنیم. دانش‌آموزان ما باید با همان کتاب‌های عادی پیش بروند، اما با مناسب‌سازی صحیح. یعنی دانش‌آموزان آسیب‌دیده شنوایی وقتی حروف الفبا را یاد می‌گیرند، اشاره آن را هم یاد بگیرند. وقتی می‌گویند آب، اشاره آن را هم بگیرند. هم اشارات کلی و هم اشارات الفبایی را یاد بگیرند. تا حدودی مناسب‌سازی‌ها را داریم» (م. ۳).

دانش‌آموزان ناشنوای زاهدان است که به دنبال آن همکاری والدین را در امر آموزش بسیار پایین می‌آورد» (م. ۱۲).

«... ۱. فقر فرهنگی اولیا، ۲. مشکلات معیشتی و اقتصادی اولیا و حاشیه‌نشینی آن‌ها و روی آوردن به کارهای خلاف جهت امرارمعاش، ۳. تعصبات طایفه و قبیله‌ها بیشتر درباره دختران و عدم رضایت در کلاس‌های مختلط با پسران و ترک تحصیل کردن دختران، ۴. ازدواج فامیلی و مشاهده بیماری‌های ارثی در آن، ۵. چندهمسری و فرزندآوری متعدد و عدم توان رسیدگی به آنان، ۶. چندمعلولیتی فرزندان به دلیل عدم تمکن مالی خانواده در مراقبت از آن‌ها، ۷. نبود خدمات‌دهی مناسب و اصولی و منظم بهزیستی به خانواده‌ها که دلیل شکایت اکثریت آن‌هاست، ۸. بیکاری سرپرست خانواده اکثراً به دلیل بی‌سوادی و کم‌سوادی آنان، ۹. بدسرپرست و بی‌سرپرست بودن خانواده‌ها» (م. ۱۳).

توجه به نیاز دانش‌آموزان

«... برخی دانش‌آموزان استثنایی صلاحیت آموزشی ندارند و لازم است کارهای مهارتی انجام دهند» (م. ۱).
«... تثبیت موارد درسی در کودکان استثنایی مخصوصاً ناشنوایان نیاز به تمرین بیشتر و تکرار بیشتر و همکاری مستمر و همراهی توان‌بخشی دارد و نظارت والدین را می‌طلبد» (م. ۲).

«... اکثر بچه‌ها با نیازهای ویژه از خانواده‌های بی‌بضاعت هستند و باید سمک مناسب، عینک و ویلچر مناسب داشته باشند. این‌ها باید فراهم شود تا آموزش برای آن‌ها راحت‌تر گردد» (م. ۳).

«... دانش‌آموز استثنایی باید بتواند بهترین و مؤثرترین آموزش را چه از لحاظ امکانات و چه از لحاظ نیروی انسانی دریافت کند تا بهترین یادگیری در آن‌ها صورت گیرد. دانش‌آموزان با نیروهای غیرمتخصص و ناآشنا مواجهند، از طرفی به دلیل فقر مالی و فرهنگی،

اثربخش کمک زیادی کند. این یافته با یافته‌های برخی پژوهش‌ها که در ادامه آورده شده است، همسو است. برای نمونه این یافته‌ها با مقاله طاهر طلوع دل و امینی نفر [۳۴] با عنوان «بررسی متغیرهای آسایش محیطی با تأکید بر ارتقای کیفیت یادگیری در فضاهای آموزشی» مطابقت دارد که در نتیجه آن، بررسی متغیرهای آسایش محیطی در فضاهای آموزشی و تأثیر آن بر یادگیری زمینه مناسبی را برای پرداختن به کیفیت محیط مدارس فراهم می‌آورد. با افزایش کیفیت آسایش در محیط، یادگیری کاربران ارتقا می‌یابد و در نتیجه دستیابی به اهداف آموزشی مطلوب میسر خواهد شد؛ همچنین ترکمان، جلالیان و دژدار [۳۵] در مقاله‌ای با عنوان «تبیین نقش عوامل محیطی فضاهای آموزشی در تسهیل یادگیری دانش‌آموزان مقطع ابتدایی» نتیجه گرفتند که بین عوامل محیطی سازنده فضاهای آموزشی (آسایش صوتی، تجهیزات آموزشی، کیفیت نور، نو بودن کلاس‌ها و تنوع در فرم و مبلمان انعطاف‌پذیر) با عملکرد تحصیلی کودکان ارتباط مثبت و معنی‌داری وجود دارد. اجلی، ترابی و ثبوتی [۳۶] از عوامل اصلی تربیتی مؤثر در مدارس استثنایی را توجه به مکان و طراحی مدرسه بیان کرده‌اند که باعث افزایش ایجاد انگیزه، شوق به بازگشت به مدرسه و ماندن در آن برای دانش‌آموزان می‌شود.

در زمینه مقوله محوری مناسب‌سازی محتوای آموزشی، یافته‌های حاصل از مصاحبه‌ها نشان می‌دهد که حجم زیاد کتب درسی و عدم تناسب محتوای کتب با قدرت فهم و درک دانش‌آموزان ناشنوا باعث نارضایتی معلمان و دانش‌آموزان شده است؛ بنابراین مناسب‌سازی محتواهای آموزشی در بعد کمی و کیفی، تأثیر بسزایی در آموزش اثربخش دارد. این یافته با یافته‌های برخی از پژوهش‌ها همسو است که در ادامه به آن اشاره شده است. برای مثال مقاله آل‌احمدی و شرفی ابقا [۳۷] با موضوع «اهمیت و لزوم استفاده از کتاب درسی به‌روز در فرایند یاددهی و یادگیری» با

«... مشکل ما کتاب‌های درسی است که با کتاب‌های دانش‌آموزان عادی یکی است. درحالی‌که این کتاب‌ها برای آموزش دانش‌آموز استثنایی مشکل است و فقط قسمت‌هایی را مناسب‌سازی کرده‌اند، اما بازهم دردی دوا نمی‌کند؛ یعنی معلم مجبور است که کل کتاب را به بچه یاد بدهد. مشکل دیگر ما کم بودن زمان تدریس با توجه به حجم زیاد کتاب‌هاست» (م. ۶).

«... در رابطه با منابع آموزشی باید بگویم آنقدر که برای بچه‌های عادی برنامه‌ریزی می‌شود و تنوع وجود دارد، برای بچه‌های استثنایی وجود ندارد؛ درحالی‌که بچه‌های استثنایی بیشتر به تنوع نیاز دارند، اما متأسفانه چنین چیزی نیست» (م. ۸).

«... از آنجایی که حجم کتب درسی عادی برای دانش‌آموزان ناشنوا زیاد است، وقت کافی برای تدریس و یادگیری تمام محتوا وجود ندارد. از روی دیگر، دانش‌آموزان ناشنوا گنجینه لغات کمی دارند و نیاز دارند بیشتر مفهوم جملات را با تصویر بیاموزند» (م. ۱۲).

بحث و نتیجه‌گیری

در پژوهش حاضر، براساس تجارب زیسته معلمان و کارکنان مدارس ناشنوایان شهر زاهدان و تعدادی از کارکنان اداره آموزش و پرورش استثنایی شهر زاهدان، عوامل مؤثر بر آموزش اثربخش دانش‌آموزان ناشنوای شهر زاهدان، ۵ عامل فضا و خدمات آموزشی مناسب، کارآمدی نیروهای آموزشی و توان‌بخشی، نیاز دانش‌آموزان، حمایت خانواده و مناسب‌سازی محتوای آموزشی است.

در زمینه فضا و خدمات آموزشی مناسب، مشارکت‌کنندگان این پژوهش بیان کردند که داشتن امکانات و فضاهای آموزشی مناسب مانند مجهز کردن مدارس به اتاق گفتاردرمانی و شنوایی‌سنجی، مشاوره تخصصی، اتاق بازی، کتابخانه مصور و ایجاد فضاهای ورزشی، امکانات هوشمند برای کلاس‌ها، تهیه کیت‌های آموزشی و تخصصی برای ناشنوایان می‌تواند به آموزش

پژوهش حاضر همسو است.

همچنین یافته‌های حاصل از مصاحبه درزمینه کارآمدی نیروهای آموزشی نشان می‌دهد نقش و کارآمدی مدیران، ارتباط مستقیم با آموزش اثربخش دارد. این نتیجه با نتایج حاصل از تحقیقات زین‌آبادی و نمکی [۴۱] با عنوان «نقش مدیران در ایجاد و توسعه احساس کارآمدی در معلمان (معرفی متغیر رفتارهای کارآمدی‌ساز مدیر به روش ترکیبی اکتشافی) مطابقت دارد. یافته‌ها همچنین نشان داد که وجود نیروهای توان‌بخشی (گفتاردرمان، شنوایی‌سنج، مشاور و بهداشتیار) همگام با معلم در مدارس استثنایی اثرات چشمگیری در آموزش اثربخش می‌گذارد؛ اما کمبود شدید نیروهای توان‌بخشی و غیربومی بودن و خروج از استان بودن آن‌ها، معضلاتی را برای آموزش دانش‌آموزان ناشنوا ایجاد کرده است. نقش مهم نیروهای توان‌بخشی با مقاله و کیلی‌فرد، کمبری و استادزاده [۴۲] با عنوان «تأثیر تربیت شنوایی بر کارکردهای اجتماعی مهارت شنیداری دانش‌آموزان دو زبانه کردی - فارسی» مطابقت دارد.

یافته‌ها همچنین حاکی از این است که نوع نگرش افراد می‌تواند باعث تغییر شود و به تبع آن در آموزش اثربخش نقش ارزنده‌ای داشته باشد. این نتیجه با نتایج پژوهش میرکمالی، رومیانی و عبدالوهابی [۴۳] با عنوان «تبیین نقش دانش و نگرش مدیریت تغییر مدیران مدارس خرم‌آباد در خلاقیت آنان» مطابقت دارد. این پژوهش نشان داد کارمندان و افرادی که از دانش مدیریت تغییر سازمانی برخوردارند و نگرش مثبتی درزمینه تغییر پیش‌آمده و مدیریت این تغییر دارند، در قیاس با سایر کارمندان که فاقد این دانش و نگرش هستند، خلاق‌تر هستند و بهتر می‌توانند در شرایط حساس و بحرانی، تصمیم‌های خلاقانه بگیرند. همچنین پژوهش مستحفضیان، خدایی و رهبری [۴۴] با عنوان «بررسی اثربخشی دوره‌های آموزش ضمن خدمت مجازی بر عملکرد شغلی معلمان تربیت بدنی» نشان داد که برگزاری دوره‌های آموزش مجازی باعث دستیابی به

یافته‌های این پژوهش مطابقت دارد. آن‌ها نتیجه گرفتند که کتاب درسی از مهم‌ترین و در دسترس‌ترین رسانه‌های آموزشی است که نقش مؤثری در نظام تعلیم و تربیت ایفا می‌کند. کتاب درسی مبنای تمامی آزمون‌ها و گزینه‌هاست؛ همچنین رسانه‌ای است که همه‌روزه معلمان و شاگردان از آن استفاده می‌کنند؛ از این رو گاهی اوقات به‌عنوان تمام برنامه درسی، معلم بر آن تأکید می‌کند. پژوهش رضانی [۳۸] با عنوان «ارزشیابی کتاب درسی و راهنمای معلم زبان‌آموزی و جمله‌سازی دانش‌آموزان ناشنوا/ کم‌شنوا» نشان داد که همبستگی میان نمره‌های ویژگی‌های ظاهری و محتوایی برابر با ۸۰ درصد است که با احتمال خطای کمتر از ۰/۰۱ معنادار است.

درزمینه مقوله محوری کارآمدی نیروهای آموزشی و توان‌بخشی، یافته‌های پژوهش حاکی از آن است که کارآمدی معلمان نقش مؤثری در آموزش اثربخش دارد. این نتیجه با نتایج پژوهش‌های میربرگ، جانسون و روزن^۱ [۳۹] در مقاله‌ای با عنوان «رابطه بین تخصص معلم و دستاورد خواندن دانش‌آموز» مطابقت دارد. آن‌ها نشان دادند که بین پیشرفت خواندن و آموزش معلم مربوط به سطح موضوع و پایه رابطه مثبت وجود دارد؛ درحالی‌که هیچ رابطه‌ای بین پیشرفت خواندن و تجربه تدریس وجود ندارد. همچنین نتایج پژوهش جعفری، ابوالقاسمی، قهرمانی، خراسانی [۴۰] در مقاله‌ای با عنوان «عوامل سازمانی و زمینه‌ای توسعه حرفه‌ای معلمان ابتدایی در مدارس استثنایی» نشان داد که ۸ عامل سازمانی و زمینه‌ای بر توسعه حرفه‌ای معلمان مؤثر است. این عوامل عبارت‌اند از: ۱. دانش‌آموزان و نیازهای یادگیری آنان، ۲. معلمان و نیازهای یادگیری آنان، ۳. هنجارهای نظام آموزشی، ۴. فرهنگ سازمانی، ۵. نظام برنامه‌ریزی درسی و آموزشی، ۶. سیاست‌های ملی و محلی، منابع مالی، زمان، ۷. خانواده و جامعه، ۸. مدیریت مدرسه. این عوامل حدود ۹۴ درصد تغییرات توسعه حرفه‌ای معلمان را تبیین نمودند که با یافته‌های

1. Myrberg, Johansson, & Rosen

همکاری هم در تشخیص و مداخله زودهنگام ناشنوایی، عمل کاشت حلزون، تجویز سمعک و شروع آموزش از بدو تولد به یاری خانواده‌ها بشتابند. این تحلیل با نتایج حاصل از پژوهش نیک‌خو، حسن‌زاده، افروز و فرزاد [۴۷] با عنوان «مداخله به‌هنگام در حوزه شنوایی، زبان و دلبستگی کودکان ناشنوای زیر دو سال» مطابقت دارد. این پژوهش نشان داد که کم‌شنوایی باید در ۶ ماهگی یا کمتر تشخیص داده شود و برنامه مناسب مداخله زودرس می‌تواند به رشد طبیعی مهارت‌های زبانی در این کودکان بینجامد؛ اما این مداخلات تنها در صورتی که تشخیص به‌موقع و مشارکت خانواده باهم در نظر گرفته شود، بهترین نتیجه را دارد. تشخیص زودهنگام فقط از طریق پایش منظم شنوایی از بدو تولد در تمام بیمارستان‌های زایمان و اطفال انجام می‌شود.

داده‌های حاصل از مصاحبه‌ها نشان داد که یادگیری زبان اشاره در کنار سایر روش‌های برقراری ارتباط، می‌تواند تأثیر چشمگیری بر آموزش اثربخش داشته باشد. این نتیجه با نتایج پژوهش ساتن- اسپنس و کانکو^۱ [۴۸] با عنوان «نقش زبان اشاره در ایجاد هویت برای کودکان ناشنوا» مطابقت دارد. این پژوهش نشان داد قصه‌گویی با زبان اشاره در مدارس توسط معلمان ناشنوا نقش اساسی در رشد هویت کودکان ناشنوا ایفا می‌کند. کودکان ناشنوا به‌ندرت در جامعه ناشنوایان متولد می‌شوند و معمولاً زبان اشاره را از والدین خود نمی‌آموزند؛ اما از طریق داستان با عناصر زبانی و سنت‌های فرهنگی موجود در جامعه آشنا می‌شوند.

با توجه به اینکه این پژوهش در مدارس گروه آسیب‌دیده شنوایی شهر زاهدان انجام شده است، یافته‌های حاصل از این پژوهش را نمی‌توان به مدارس دیگر استثنایی تعمیم داد؛ زیرا بسیاری از مسائل و مشکلات مطرح‌شده در این استان، عملاً در مناطق و شهرهای بزرگ دیگر کشور مانند تهران و مشهد و... کم است یا اصلاً وجود ندارد. با توجه به یافته‌های حاصل از پژوهش به‌منظور بهینه‌سازی آموزش برای

اطلاعات جدید در زمان کمتر می‌شود و این نکته در زمینه استفاده معلمان از روش‌ها و الگوهای جدید باعث افزایش عملکرد شغلی آنان می‌گردد.

در زمینه دو مقوله محوری حمایت خانواده و توجه به نیازهای دانش‌آموزان نتایج به‌دست‌آمده از مصاحبه‌ها نشان می‌دهد که تعامل بین آموزگاران با یکدیگر و تعامل بین آموزگاران با والدین تأثیر زیادی بر آموزش اثربخش می‌گذارد؛ زیرا در نتیجه این تعاملات، تعامل آموزگاران با دانش‌آموزان نیز بهتر می‌شود و هرچه تعامل معلم با دانش‌آموز بهتر باشد، پیشرفت تحصیلی او نیز بیشتر است. این نتیجه با تحقیقات به‌دست‌آمده توسط محمدی باغملایی و یوسفی [۴۵] با عنوان «رابطه ساختاری تعامل معلم- دانش‌آموز، درگیری تحصیلی و سازگاری دانش‌آموزان با مدرسه» مطابقت دارد. این پژوهش نشان داد برای افزایش احتمال سازگاری دانش‌آموزان با مدرسه، باید به روابط مثبت آن‌ها با معلمان و نیز ارتقای درگیری تحصیلی آن‌ها توجه شود. در این رابطه محمدی یاری [۴۶] در مقاله‌ای با عنوان «بررسی نقش خانواده در آموزش کودکان استثنایی» می‌نویسد: «نقش خانواده به‌عنوان اولین مربیان کودک، نقش حساس و اساسی است. بسیاری از اولیای کودکان استثنایی از پذیرفتن نقص فرزند خود وحشت دارند و گاهی نمی‌خواهند قبول کنند که فرزند آنان به‌نوعی استثنایی است و در مواردی حتی عکس‌العمل نشان می‌دهند و از گذاردن او به مدارس این‌گونه کودکان امتناع می‌ورزند. در برخی از موارد فرزند خود را از نظرها مخفی نگه می‌دارند و گاهی وجود فرزند استثنایی را گناه می‌دانند و در برخی موارد به خاطر داشتن فرزند معلول نسبت به خود احساس ترحم می‌کنند. برخی از آن‌ها به غلط فرزند استثنایی را نوعی کوچک شدن شخصیت به حساب می‌آورند؛ لذا باید آنان را به طریقی هدایت نمود تا از معلولیت فرزند خود وحشتی نداشته باشند و نقص او را چون عضو بپذیرند.»

تحلیل مصاحبه‌ها حاکی از آن است که دانشگاه علوم پزشکی، بهزیستی و آموزش و پرورش می‌توانند با

1. Sutton-Spence & Kaneko

6. Hallahan DE, Kauffman JM, Pullen PC. *Exceptional Learners: An Introduction to Special Education*: Pearson New International Edition. Pearson Higher Ed; 2021 013 Aug 28.

7. Zhao Y, Sun P, Xie R, Chen H, Feng J, & Wu X. The relative contributions of phonological awareness and vocabulary knowledge to hearing in deaf Chinese children's reading fluency. 2019.

۸. شریفی مهدی، محمدامین‌زاده دانا، مهربان شفیق. اثربخشی گروه‌درمانی شناختی- رفتاری بر کاهش اضطراب جدایی در کودکان کم‌شنوا. *روان‌شناسی*. ۱۴۰۰؛ ۱۰(۳): ۴۷-۵۴.

9. Korte J. (2022). Young Deaf Design: Participatory design with young deaf children. *International Journal of Child-Computer Interaction*. 34(1): 542-551. doi.org/10.1016/j.ijcci.2022.100542.

۱۰. ضیایی ملیحه، طباطبایی سیدموسی، رجب‌پور مجتبی. مقایسه توانایی بازشناسی هیجان چهره در افراد ناشنوا، کم‌شنوا و عادی. *فصلنامه کودکان استثنایی*. ۱۳۹۹؛ ۲۰(۳): ۱۳۳-۱۴۶.

۱۱. سیادتیان آرانی سیدحسین، عاشوری محمد، فرامرزی سالار، نوروزی قاسم، اسپنسر لیندا جی. تأثیر برنامه آموزشی شکوفایی پرما بر کیفیت زندگی نوجوانان با آسیب شنوایی. *فصلنامه کودکان استثنایی*. ۱۴۰۱؛ ۲۲(۴): ۵۷-۶۸.

12. Michael R, Attias J, Raveh E. Cochlear Implantation and Social-Emotional Functioning of Children with Hearing Loss. *Journal of Deaf Studies and Deaf Education*. 2019. 24(1): 25-31. DOI: 10.1093/deafed/eny034.

۱۳. امرائی کورش، حسن‌زاده سعید، عزیزی محمدپارسا. سازوکار تأثیرگذاری توانایی زبانی بر مشکلات رفتاری کودکان با کاشت حلزون: نقش واسطه‌ای گفتار خصوصی و خودتنظیمی. *فصلنامه کودکان استثنایی*. ۱۳۹۸؛ ۱۹(۱): ۱۵-۲۶.

دانش‌آموزان ناشنوا پیشنهاد می‌گردد: محتوای کتاب‌های درسی متناسب با وضعیت این دانش‌آموزان تدوین شود، کلاس درس به وسایل سمعی‌بصری و الکترونیکی تجهیز گردد و مراکزی با تجهیزات مناسب و کامل برای گفتاردرمانی (همچون سیستم‌های القایی لوب، سیستم‌های تقویت گروهی و انفرادی) تأسیس شود، دیگر اینکه تدریس در این مدارس توسط نیروهای متخصص که مدرک آموزش و پرورش استثنایی دارند، صورت گیرد، نه معلمان عادی. همه این موارد با حمایت خانواده امکان‌پذیرتر خواهد بود.

منابع

۱. سلیمی لیلا، حسنی رفیق. ارائه برنامه توانمندسازی تحصیلی دانش‌آموزان شاهد و ایثارگر دارای افت تحصیلی. *پژوهش‌های آموزش و یادگیری*. ۱۳۹۹؛ ۱۷(۲): ۴۱-۵۹.

۲. غلامی آبتین، سدرپوشان نجمه. درک تجربه زیسته علل گریز از مدرسه دانش‌آموزان متوسطه دوره اول. *پژوهش‌های آموزش و یادگیری*. ۱۳۹۹؛ ۱۷(۲): ۱۳۷-۱۴۹.

۳. حسن‌نژاد رستکی مریم، حسینی سیدحمزه، فخری محمدکاظم. مروری بر چالش‌های کودکان استثنایی مدارس فراگیر. *تعالی بالینی*. ۱۳۹۵؛ ۶(۱): ۲۵-۳۴.

۴. بهاری قره‌گوز، علی. شیوع اختلال‌های رفتاری-هیجانی در کودکان استثنایی. *تعلیم‌وتربیت استثنایی*. ۱۳۹۵؛ ۱۴۱(۴): ۳۹-۵۱.

5. Lawrence, B. J., Javakody, D. M., Henshaw, H., Ferguson, M. A., Eikelboom, R. H., Loftus, A. M., & Friedland, P. L. Auditory and cognitive training for cognition in adults with hearing loss: A systematic review and meta-analysis. *Trends in hearing* 2018 22, 2331216518792096.

- meta-analysis. Trends in hearing 2018 22, 2331216518792096.
23. Acheson, M.J. The effect of natural aided language stimulation on requesting desired objects or actions in children with autism spectrum disorder. University of Cincinnati. 2006.
۲۴. ترابیان نسا، حسن‌زاده سعید. بررسی رابطه حافظه کوتاه‌مدت و میزان آگاهی واج‌شناختی با وضوح گفتاری خواندن در دانش‌آموزان ناشنوا. کودکان استثنایی، ۱۳۹۳؛ ۲(پیاپی ۵۲): ۷۹-۸۹.
25. Wauters, L., Dirks, E. Interactive reading with young deaf and hard-of-hearing children in eBooks versus print books. The Journal of Deaf Studies and Deaf Education 2017 22 (2), 243-252.
26. Harris, M., Beech, J.R. (1998). Implicit phonological awareness and early reading development in prelingually deaf children. The Journal of Deaf Studies and Deaf Education 1998 3(3), 205-216.
۲۷. عاشوری محمد، قاسم‌زاده سوگند. اثربخشی آموزش ایمن‌سازی روانی بر ناگویی هیجانی، خودتعیین‌گری و جهت‌گیری زندگی نوجوانان با آسیب شنوایی. مطالعات روان‌شناختی، ۱۳۹۷؛ ۱۴(۲): ۷-۲۳. doi: 10.22051/psy.2018.19563.1608
28. Kirk S, Gallagher G, Coleman MR. Educating exceptional children. 14th ed. Massachusetts:Wadsworth Publishing; 2015.
۲۹. میلانی‌فر، بهروز. روان‌شناسی کودکان و نوجوانان استثنایی. تهران: انتشارات قومس، ۱۳۸۴.
30. Nippold MA. Word definition in adolescents as a function of reading proficiency: a research note. Language Speech and Hearing Services in Schools 2017; 48(2): 1-7.
31. Mayberry RI. Cognitive development in deaf children: The interface of language and perception in neuropsychology.
14. Davids R, Roman N, Schenck C. The challenges experienced by parents when parenting a child with hearing loss within a South African context. Journal of Family Social Work. 2021 Jan 1;24(1):60-78.
15. Szarkowski A, Young A, Matthews D, Meizen-Derr J. Pragmatics development in deaf and hard of hearing children: a call to action. Pediatrics. 2020 Nov 1;146(Supplement_3): S310-5.
۱۶. عاشوری، محمد. روان‌شناسی، آموزش و توان‌بخشی افراد با آسیب شنوایی، چاپ اول، اصفهان: انتشارات دانشگاه اصفهان، ۱۴۰۰.
17. Moore DR, Zobay O, Ferguson MA. Minimal and mild hearing loss in children: Association with auditory perception, cognition, and communication problems. Ear and hearing. 2020 Jul 1;41(4):720-32.
18. Chen L, Wang Y, Wen H. Numerical magnitude processing in deaf adolescents and its contribution to arithmetical ability. Frontiers in Psychology. 2021 Mar 25;12:584183.
19. Luckner, J. L., & Movahedazarhouligh, S. Social-emotional interventions with children and youth who are deaf or hard of hearing: A research synthesis. The Journal of Deaf Studies and Deaf Education, 2019, 4(1), 1-10.
20. Yazdanipour, M., Ashori, M., & Abedi, A. Impact of group therapy on the social-emotional assets and resilience in children with hearing loss. International Journal of Play Therapy, 2022, 31(2), 107-118.
۲۱. عاشوری محمد، نجفی فاطمه. اثربخشی آموزش برنامه‌نظم‌جویی شناختی هیجان بر انعطاف‌پذیری شناختی و ناگویی هیجانی دانش‌آموزان ناشنوا. مطالعات ناتوانی، ۱۳۹۹؛ ۱۰(۵۰): ۱-۸.
22. Lawrence, B. J., Javakody, D. M., Henshaw, H., Ferguson, M. A., Eikelboom, R. H., Loftus, A. M., & Friedland, P. L. Auditory and cognitive training for cognition in adults with hearing loss: A systematic review and

39. Myrberg, E., Johansson, S., Rosen, M. The relation between teacher specialization and student reading achievement. *Scandinavian Journal of Educational Research*, 2019 63(5), 744-758.
۴۰. جعفری حسین، ابوالقاسمی محمود، قهرمانی محمد، خراسانی اباصلت. عوامل سازمانی و زمینه‌ای توسعه حرفه‌ای معلمان ابتدایی در مدارس استثنایی. دو فصلنامه علمی پژوهشی مدیریت مدرسه، ۱۳۹۶؛ ۱(۵): ۷۳-۹۲.
۴۱. زین‌آبادی حسن‌رضا، نمکی فاطمه. نقش مدیران در ایجاد و توسعه احساس کارآمدی در معلمان: معرفی متغیر رفتارهای کارآمدی‌ساز مدیر به روش ترکیبی اکتشافی. مدیریت بر آموزش سازمان‌ها، ۱۳۹۵؛ ۱: ۱۱۱-۱۳۰.
۴۲. وکیلی‌فرد امیررضا، کمری حسین، استادزاده زهرا. تأثیر تربیت شنوایی بر کارکردهای اجتماعی مهارت شنیداری دانش‌آموزان دوزبانه کردی- فارسی. جستارهای زبانی، ۱۳۹۶؛ ۲(۸): ۵۳-۷۶.
۴۳. میرکمالی سیدمحمد، رومیانی یونس، عبدالوهابی مرضیه. تبیین نقش دانش و نگرش مدیریت تغییر مدیران مدارس خرم‌آباد در خلاقیت آنان. فصلنامه علمی پژوهشی مدیریت مدرسه، ۱۳۹۵؛ ۲(۴): ۲۳-۴۴.
۴۴. مستحفضیان مینا، خدایی زهرا، رهبری سمیه. بررسی اثربخشی دوره‌های آموزش ضمن خدمت مجازی بر عملکرد شغلی معلمان تربیت‌بدنی. پژوهشنامه مدیریت ورزشی و رفتار حرکتی، ۱۳۹۷؛ ۲۸(۱۴): ۱۸۳-۱۹۴.
۴۵. محمدی باغملایی حیدر، یوسفی فریده. رابطه ساختاری تعامل معلم- دانش‌آموز، درگیری تحصیلی و سازگاری. مجله مطالعات آموزش و یادگیری Handbook of neuropsychology. 2002; (Part II):71-107.
32. Cohen D, Philippe J, Plaza M, Thompson C, Chauvin D, Hambourg N, Lanthier O, Mazet P, Flament M. Word identification in adults with mild mental retardation: Does IQ influence reading achievement? *Brain and Cognition*. 2001 Jun 1;46(1-2):69-73.
۳۳. کاکوجوباری علی‌اصغر، سرمدی محمدرضا، شریفی اعظم. مقایسه سواد خواندن در دانش‌آموزان آسیب‌دیده شنوایی و دانش‌آموزان با شنوایی هنجار. شنوایی‌شناسی، ۱۳۸۹؛ ۱(۱۹): ۲۳-۳۰.
۳۴. طاهر طلوع‌دل محمدصادق، امینی فر زینت. بررسی متغیرهای آسایش محیطی با تأکید بر ارتقای کیفیت یادگیری در فضاهای آموزشی. فناوری آموزش، ۱۳۹۵؛ ۱(۱۱): ۹-۱.
۳۵. ترکمان مژگان، جلالیان سارا، دژدار امید. تبیین نقش عوامل محیطی فضاهای آموزشی در تسهیل یادگیری دانش‌آموزان مقطع ابتدایی، موردهای مطالعاتی: دبستان‌های شهید بهشتی و علامه طباطبایی همدان. معماری و شهرسازی آرمان شهر، ۱۳۹۴؛ آذرماه: ۴۳-۵۳.
۳۶. اجلی زهرا، ترابی زهره، ثبوتی هومن. واکاوی تأثیر حس تعلق به مکان در مدارس استثنایی. فصلنامه کودکان استثنایی، ۱۴۰۱؛ ۲۲(۴): ۱۰۳-۱۱۶.
۳۷. آل‌احمدی مریم‌السادات، شرفی ابقاء افسانه. اهمیت و لزوم استفاده از کتاب درسی به‌روز در فرایند یاددهی- یادگیری. کنفرانس ملی دانش و فناوری روان‌شناسی، علوم تربیتی و جامع روان‌شناسی ایران. ۱۳۹۵.
۳۸. رمضانی، احمد. ارزشیابی کتاب درسی و راهنمای معلم زبان‌آموزی و جمله‌سازی دانش‌آموزان ناشنوا/ کم‌شنوا. فصلنامه کودکان استثنایی، ۱۳۹۸؛ ۲(۱۹): ۱۲۳-۱۴۲.

زبان و دلبستگی کودکان ناشنوای زیر دو سال. مجله علوم پیراپزشکی و توانبخشی مشهد، ۱۳۹۷؛ ۱(۷): ۵۷-۶۸.

48. Sutton-Spence, R., Kaneko, M. Introducing sign language literature: Folklore and creativity. Macmillan Education UK. 2017.

(مجله علوم اجتماعی و انسانی سابق)، ۱۳۹۷؛ ۲(۱۰): ۷۵-۹۹.

۴۶. محمد یاری، مریم. بررسی نقش خانواده در آموزش کودکان استثنایی. Global Conference. ۱۳۹۷. 19MAY

۴۷. نیک‌خو فاطمه، حسن‌زاده سعید، افروز علامعلی، فرزاد ولی‌اله. مداخله به‌هنگام در حوزه شنوایی،